

שלמה משל בצדק, כך גם מלכתנו

ב-17 בינואר 1565 הציגו נערי בית הספר וסטמינסטר לפני המלכה אליזבת הראשונה, לציון שבע שנים להכתרתה, מחזה ושמו Sapienza Salomonis ("חוכמת שלמה"), המרמז לה לקחת דוגמה מן המלך המקראי לממשל תקין

יעקב שביט 21.05.2019 16:41

אורח לא צפוי הגיע מירושלים לטקס ההכתרה של הצאר הרוסי אלכסנדר השני בקתדרלת "העלייה לשמים" במוסקבה ב-26 באוגוסט 1856. האורח הזה היה המלך שלמה. לפני שהניח את הכתר על ראשו של הצאר אמר לו, בין היתר:

"עתה הנך הולך את כיסאו לרשת, / ולהכין ממלכתך בים וביבשת, / תפרוץ צפונה נגבה קדמה גם ימה; / קמים תחתיך תכריע תכניע, / כל אויב ומתנקם תשבית תפריע, / וגירשת מארצך כל ריב ומלחמה, / כל רע וכל נגע מגבולך ירחקו, / רק צדק עם שלום ייפגשו יישקו".

המאורע הפלאי הזה התקיים בשיר "חיזיון", מאת המשכיל והמשורר היהודי רוסי אברהם בר גוטלורב ושמו "ברכה לראש צדיק", שפירסם ב-1858 וביטא פטריוטיזם רוסי ותקוות יהודיות כאחד. הבחירה בשלמה כמכתירו של הצאר הרוסי בתקווה שזה יילך בדרכו אינה מפליאה. דמותו של שלמה כ-Rex Optimus, סמל מופת לשלטון יציב, משכין שלום ושופט צדק, רווחה בתרבויות היהודית והנוצרית. שלוש מאות שנה קודם לכן הגיע שלמה ללונדון. שם, ב-17 בינואר 1565 הציגו נערי בית הספר וסטמינסטר לפני המלכה אליזבת הראשונה, לציון שבע שנים להכתרתה, את המחזה Sapienza Salomonis ("חוכמת שלמה"). המחזה, מאת המחנך והמחזאי הגרמני סיקסט בירק (Sixt Birck, 1501-1554), נדפס לראשונה בבזל ב-1547 והוצג בגרמניה, בעיבודו של הרמן קירשנר, ב-1591. לא מעט מחזות על שלמה המלך נכתבו במאה ה-16 בגרמניה הלותרנית (כמו עוד הרבה מחזות על נושאים מקראיים). הוא נועד להיות מבוצע בלטינית, ככלי פדגוגי, על ידי תלמידי גימנסיות, ואצל בירק, ההומניסט הלותרני, שלמה היה דוגמה למי שעומד בראשו של ממשל רפובליקאי תקין.

נוסחיו השונים והשינויים שנעשו בנוסח המקורי של המחזה לקראת הצגתו באנגליה אינם מעניינים כאן. מה שחשוב הוא שדווקא המחזה הזה נבחר להצגה לפני אליזבת הראשונה לציון שבע שנים להכתרתה ב-1558, ודומה שלא רק כדי להלל את המלכה ולהחניף לה על ידי השוואתה לשלמה, אלא גם, ואולי בעיקר, כדי להציג לפני כללים למשילות אידיאלית, ומי כשלמה ראוי להיות המורה האולטימטיבי.

הפרולוג כולל פנייה למלכה אליזבת, שתקבל באהדה את המחזה שתעלה לפנייה להקת הנערים שקמה בחסדה. "כאן יראה שלמה המבורך מלכה גדולה, שבורכה אף היא ונבחרה על ידי האלוהים לנהוג בעם בחוק ובמשפט: שלמה וחוכמתו יהיו כאן אתנו, ומלכה חכמה תחזה במלך שאין חכם ממנו".

תשע-עשרה דמויות מופיעות בחמש המערכות של המחזה: שלמה, מלכת שבא, מרקולף (השוטה לכאורה) ואנשי חצר, וכן שלוש דמויות אלגוריות — חוכמה, משפט, ושלום. במערכה הראשונה "חוכמה" מביאה אתה את "משפט" ו"שלום" ואומרת למלך: "ממני תשמע את עצת האלוהים ותמיד אהיה לימינך". "משפט" מבטיחה לתת לו את כוחה לשפוט את העם בצדק, ו"שלום" מצדה מבטיחה להביא לו עושר וכוח. שלמה מקבל את השלוש בברכה ומזמין אותן למעונו, ומודה לאלוהים ששלח אותן אליו.

המערכה השלישית נפתחת במזמור בשבחי המלך שיחוקק חוקים לישרי הדרך, יישב מריבות בין יריבים מרים, ובימיו איש לא יסבול משרירות לב. ואכן, שמה של חוכמת שלמה הגיע לקצווי עולם, כפי שמעידה מלכת שבא: "הוא חכם, מסור, ורב כוח".

כל המונולוגים מובילים אל האפילוג, הפונה ישירות אל המלכה: "מלכה הומלכה עלינו שהיא בת תחרות למלך מפואר, לשלמה. שלמה משל בצדק, כך גם מלכתנו; הוא היה רחום; מלכתנו היא הרחמים עצמם". והעיקר, שלמה בנה את בית המקדש והמלכה השיבה את בניה לכנסייה האמיתית, כלומר לא רק הפסיקה את רדיפת הפרוטסטנטים, אלא ייסדה את הכנסייה האנגליקנית ב-1559, ובהקשר של זמנה גילתה סובלנות בענייני דת.

אליזבת היתה בקיאה בתנ"ך, תירגמה מלטינית את פרק י"ג בתהלים בזמן המלחמה בארמדה הספרדית הגדולה, דימתה את עצמה לדבורה הנביאה, ובתפילה שנשאה בבריסטול באוגוסט 1574 אפשר לשמוע הד לדברי שלמה במחזה: "בחסד האלוהים יצרה שלום, שלוה וסדר במדינה ובממלכה". אולי הגיע הזמן ששלמה המדומה יופיע גם בירושלים.

הרבה מהדברים למדתי מספרה של אליזבת רוג'רס פיינ (Payne), *Sapientia Solomonis*, Yale University Press, 1938